

تحلیل جایگاه اخلاقی مهارت تقابل، هنگام تعارض بین همسران از منظر قرآن

محبوبه موسائی پور^۱

تاریخ دریافت: ۹۷/۱۰/۲

تاریخ پذیرش: ۹۸/۳/۶

چکیده

توجه به شیوه های حل تعارض بین همسران و نهادینه کردن آن در میان خانواده ها امری ضروری است. هدف از آموزش این شیوه ها، آن است که همسران بیاموزند هنگام پیدایش اختلاف، روشی مناسب پیش گیرند و از راه حل هایی معقول و منصفانه بهره جویند. در راستای این هدف، پژوهش حاضر با رویکرد تحلیلی استنتاجی از آیات قرآن و به روش توصیفی- کتابخانه ای، به مسأله تعارض و راهکارهای مدیریت تعارض بین همسران پرداخته است. می توان گفت مهم ترین مهارت و فن مورد نیاز همسران به هنگام تعارض و تنش، مهارت تقابل با هدف اصلاح مشکل و رسیدن به وحدت دوباره، مورد تأیید آیات قرآن است که با تأکید بر مبنا و اصل اخلاقی معاشرت به معروف یعنی رفتار بر اساس عقل و شرع، صورت میپذیرد تا هر یک از زوجین در رفتار با همسر خود، از آن به عنوان یک مؤلفه تعیین کننده، در پستی و بلندی، خوشی و ناخوشی زندگی مشترک، بهره جویند و شامل مراحل منسجم و هدفمندی میشود که با حفظ اولویت عبارت اند از صحبت منطقی (موعظه، نصیحت و پند)، تعاملات رفتاری حاکی از ناخرسندی که خود دارای مراتبی است و در نهایت استفاده از مشاور. کلیدواژگان: قرآن، سازگاری، عقل، معاشرت به معروف.

^۱ استادیار گروه علوم قرآن و حدیث، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران ایمیل: m.mousaeipour@pnu.ac.ir

خانواده، مهم ترین نهاد اجتماعی است که نقش اساسی در سلامت جامعه دارد؛ وزوجین به عنوان نیروی تعیین کننده جهت و شیوه حرکت خانواده در چرخه زندگی آن، توجه ویژه ای را می طلبند. در این میان، وجود اختلاف بین همسران، یکی از مهم ترین مسائل بین زوجین است. تعارض، قلب روابط عاشقانه است (ها و همکاران، ۲۰۱۳)؛ وجود لطیفه ای چون « علت عمده طلاقها، ازدواج است»، ناظر بر پیوند تعارض و صمیمیت است (السون و دی فرین و اسکوگراند، ۲۰۱۰). بنابراین، تعارض در روابط صمیمی، طبیعی است و ازدواج از این قاعده مستثنی نیست؛ زیرا تعاملات مکرر و مختلف زوجین، زمینه های بی شمار تعارض را فراهم میکند (ویکس و تربیت، ۲۰۰۱) و آنچه در این میان، مهم است؛ تعیین ماهیت طبیعی یا معمولی بودن تعارضات بین همسران است که بسیار دشوار است. تعارضات زناشویی به مثابه حاصلی از احساسات و تعاملات رفتاری منفی در همسران، بسته به موضوع تعارضات، شدت و استمرار تعارضات و شیوه های حل تعارضات در صورت پایداری، میتواند حاوی پیامد جدی فیزیولوژیکی و روان شناختی باشد (گاتمن، ۱۹۹۴) و یا مجموعه ای از نشانه های افسردگی، اختلالات خوردن، وابستگی به الکل و... همراه میشود و پیامد خانوادگی مهمی چون ضعف والدگری، ضعف در سازگاری کودکان، افزایش تعارضات والد- فرزند و تعارضات بین فرزندان با یکدیگر را در پی دارد (فینچام، ۲۰۰۳). فروپاشی روابط زوجین شایع ترین جلوه تعارض شدید است (گاتمن، ۱۹۹۴) و احتمال وقوع طلاق را در همسران، به ویژه در سال های آغازین پس از ازدواج افزایش میدهد (کوک و جونز، ۲۰۰۲)؛ آمار اداره ثبت احوال (به عنوان نمونه مراجعه شود به آمار ثبت احوال استان قزوین)، نیز گویای فراوانی طلاق در زنان و مردانی است که بین چهار تا ده سال از زندگی مشترک آن ها گذشته است. طلاق و فروپاشی خانواده، ضمن بر هم زدن تعادل روانی- عاطفی افراد خانواده و جامعه، منجر به بروز بسیاری آسیب های اجتماعی میگردد، پیامدهای سوء طلاق در پیکر اجتماع و پدیدآیی نابسامانی متعاقب آن، برای زن و شوهر و فرزندان و نیز کسانی که به نوعی با آنان مرتبط اند، در ابعاد مختلف

روانی، رفتاری، اقتصادی و اجتماعی حایز اهمیت است و ضرورت و اهمیت خاص بررسی تعارض، به عنوان یکی از عوامل زمینه ساز پدیده طلاق و ارائه راهبردهایی برای مداخله در این امر را نمایان میسازد. از سوی دیگر، در دورانمعاصر، خانواده مسلمان نیز در معرض تغییرات ساختاری قرار گرفته که همین امر روابط موجود در میان اعضای خانواده را دچار دگرگونی و پراکندگی نموده است، در نتیجه، قوی ترین پیوندهای انسانی در مستحکمترین قرارگاه آن از منظر اسلام، یعنی خانواده، در معرض تهدید جدی قرار گرفته است و از آنجا که همسران مسلمان باید و ضرورتاً، الگوی سبک زندگی خود را در درجه اول از آموزه های بلند قرآن بگیرند؛ هنجارهای اخلاقی قرآن به مثابه قواعد رفتاری که مورد عمل همگانی باشند، آنطور که شاید و باید، به صحنه اجتماعی مسلمانان نیامده‌اند؛ بر این اساس در این مقاله سعی شده تا با رویکرد تحلیلی استنتاجی، شیوه اخلاقی مدیریت تعارض بین همسران و مهارت های لازم حل آن، از منظر قرآن بررسی گردد.

روش تحقیق در جمع آوری اطلاعات، توصیفی- کتابخانه ای می‌باشد. سؤال مهم این پژوهش عبارت است از:
- شیوه قرآن جهت مدیریت تعارض بین همسران چیست؟ و شامل چه مراحل می شود؟

پیشینه پژوهش

هرچند، در حوزه دینی، کتب و مقالات مختلفی با عنوان خانواده در اسلام یا اخلاق در خانواده نوشته شده است مانند: «خانواده در اسلام» سیدمحمد صدر، «نظام خانواده در اسلام» حسین انصاریان، «نظام حیات خانواده در اسلام» علی قائمی . همچنین مقاله «جایگاه حقوق و اخلاق در خانواده از منظر قرآن و روایات» از جمال فرزندوحی؛ فاطمه احمدی؛ دوره ۴، شماره ۱۰، بهار ۱۳۹۲، فصلنامه سراج منیر یا مقاله «بررسی الگوی خانواده سالم در سیره پیامبر اسلام(ص)» از جمال رضایی و علی اصغر نراقی، دوره ۱، شماره ۴، زمستان ۱۳۸۹ فصلنامه مطالعات قرآنی جیرفت؛ اما به مسأله تقابل بین همسران به عنوان یک مهارت با رویکرد اخلاقی در فرآیند مدیریت تعارض، با

استنباط از آیات قرآن جنبه نوآوری این پژوهش است که تا به حال در این حوزه، انجام نشده است.

تعریف تعارض

تعارض عبارت است از توافق نداشتن و مخالفت دو فرد با یکدیگر، ناسازگاری نظرات و اهداف و رفتاری که با نظر دیگری مخالف است و همچنین ستیزه ای بین افراد در اثر منافع ناهمسو و اختلاف اهداف و ادراکات مختلف است (بهارستان، ۱۳۸۳: ۹۸). به عبارت ساده تر، می توان گفت تعارض در روابط، زمانی بروز می کند که رفتار یک شخص با توقعات شخص دیگر همسو نیست.

مبنای اخلاقی حل تعارض بین همسران از منظر قرآن

با دقت و تأمل در آیات قرآن، چنین به نظر می رسد که از منظر قرآن کریم، اساسی ترین اصل در رفتار و تعامل بین زوجین، به خصوص هنگام تعارض، معاشرت به معروف است که صریحاً در آیه ۱۹ سوره نساء به آن اشاره شده است: «ای کسانی که ایمان آورده اید! برای شما حلال نیست که از زنان، از روی اکراه (و ایجاد ناراحتی برای آن ها) ارث ببرید! و آنان را تحت فشار قرار ندهید که قسمتی از آنچه را به آن ها داده اید (از مهر)، تملک کنید! مگر اینکه آنها عمل زشت آشکاری انجام دهند و با آنان، به طور شایسته رفتار کنید! و اگر از آن ها (به جهتی) کراهت داشتید، (فوراً تصمیم به جدا یی نگیرید) چه بسا چیزی خوشایند شما نباشد، و خداوند خیر فراوانی در آن قرار می دهد».

به عبارت دیگر، شاید بتوان گفت، معاشرت به معروف یا حسن معاشرت، یک اصل رفتاری- اخلاقی است که قرآن، آن را به هر یک از همسران آموزش میدهد تا هر یک از آنان، حتی با وجود اکراه قلبی و شاید فارغ از عشق و محبت واقعی، آن را به یکدیگر عرضه دارند؛ چراکه در قسمتی از آیه آمده است: «و اگر از آن ها، (به جهتی) کراهت داشتید، (فوراً تصمیم به جدایی نگیرید) چه بسا چیزی خوشایند شما نباشد، و خداوند خیر فراوانی در آن قرار می دهد».

به عبارت دیگر میتوان گفت از منظر قرآن، مبنای رفتار همسران، برای به حداقل رسانیدن زمینه های بروز تنش و نزاع میان آنان، «حسن معاشرت» یا «معاشرت به معروف» است که در آیه ۲۲۸ بقره نیز به گونه‌ای صریح، وظایف، حقوق و آداب معاشرت متقابل مرد و زن در درون خانواده را برابر و همانند می‌شمارد و معیار آن را معروف معرفی میکند: (وَأَلْهَنُ مِثْلَ الدَّيِّ عَلَيْهِنَ بِالْمَعْرُوفِ). معاشرت، به دلیل ساختار واژگانی- باب مفاعله - از مفاهیم اجتماعی دوسویه است که هرگاه قید و پسوندی بدان افزوده نشود، گزینه های چندی در آن جای میگیرد؛ معاشرت مردان با زنان، زنان با زنان، مردان با زنان در جامعه و مردان با زنان در درون خانواده که مهم ترین آن ها گزینه اخیر است (عظیم زاده اردبیلی، ۱۳۷۸: ۵) اگرچه این آیه شریفه، در مورد معاشرت به معروف مردان با همسران خود است، اما عقلاً بازتاب طبیعی آن، طرفینی بودن این نحوه رفتار است؛ پس مردان و زنان در رفتار متقابل خانوادگی و زناشویی از این زاویه که هر دو باید طبق معروف رفتار کنند، همسان و برابرند. معروف در لغت به معنی هر فعلی است که توسط عقل و شرع پسندیده باشد (راغب اصفهانی، ۱۴۱۶: ۵۶۱)؛ تأمل در تفاسیر مختلف نیز گویای این نکته است که هرچند برخی تفاسیر در تفسیر آیه مذکور سخن از احسان یا معاشرت نیکو یا معاشرت پسندیده (مکارم شیرازی، ۱۳۸۶، ج ۳: ۴۰۴) به میان آورده اند که بیشتر در حد ترجمه است نه تفسیر؛ و عده ای نیز به صرف ادای حقوق زن همچون مهریه و نفقه و... (طوسی، بی تا، ج ۳: ۱۵۰) اشاره کرده اند؛ اما آنچه در خور دقت است اینکه، در تفاسیر متأخر، با توجه به پیشرفت و رشد سطح فرهنگ و تمدن بشر، به خصوص بالندگی و رشد فکری انسانها، به سطح بالای انتظارات عرف توجه شده است؛ بنابراین به نظر میرسد آیه شریفه مذکور در صدد بیان مفهومی فراتر از صرف ادای حقوق همسران است؛ بلکه مسائل اخلاقیای را در نظر دارد که بی گمان مطابق شیوه فرهنگی قرآن کریم، از ارزش های اصیل انسانی نشأت میگیرد. از نگاه قرآن هر نوع رفتاری که در چارچوب معروف جای گیرد، بایسته و ستوده و هر رفتاری که از این دایره بیرون باشد، ناپسند و نکوهیده است و تشخیص این روابط، به عهده عقل سلیمی است که متکی بر اصول و معیارهای

شریعت اسلامی است (الطباطبایی، ۱۴۱۲، ج ۴: ۲۵۵-۲۵۶؛ رشید رضا، ۱۹۹۵، ج ۴: ۴۵۶).

قرآن و مهارت حل تعارض همسران بر مبنای حسن معاشرت

در هنگام وجود تعارض بین همسران، آنچه از آیات قرآن بر مبنای اخلاقی حسن معاشرت و معاشرت به معروف استنباط میشود؛ مهارت تقابل است که در لغت به معنای رو در رو شدن و مقابل هم قرار گرفتن آمده است؛ اما در اصطلاح همانطور که بر خیره‌روشناسان و جامعه‌شناسانی چون زیمل اظهار میدارند؛ به مثابه فنی است که برای حل و رفع انواع دوگانگیها در جهت رسیدن به وحدت طراحی شده است (برمکی، ۱۳۸۱: ۸۵). به عبارت دیگر، تقابل در زندگی زناشویی زمانی به کار میرود که هر یک از همسران از زوج خود، رفتاری خلاف شرع، عرف و منطق ببینند. در چنین مواردی آن چه قرآن بر آن اصرار دارد؛ تقابل بر مبنای اخلاق و تعادل، در جهت اصلاح رفتار همسر با شرایط و سبک خاصی است که در ادامه خواهد آمد.

تقابل و غیرت ورزی

غیرت ورزی و تقابل از مفاهیم بسیار نزدیک به هم هستند که تنها تفاوت آن‌ها این است که غیرت ورزی بر اساس متون اخلاقی و روایی، بیش تر، در مواردی اتفاق می افتد که رفتاری خلاف شرع از همسر سر بزند؛ در حالی که همانطور که اشاره شد تقابل کلی تر بوده و در برابر انواع دوگانگی‌ها از جمله رفتارهای خلاف منطق و عقل نیز کاربرد دارد.

کلمه ای که در تعریف غیرت مناسب به نظر می رسد؛ بروز حساسیت است. به این معنا که غیرت، نوعی حساسیت است؛ حساسیت، برخاسته از مسئولیت است و هر کس نسبت به چیزی مسئولیت دارد، باید نسبت به آن حساسیت نشان دهد. فیض کاشانی در «محجه البیضاء»، در آداب نکاح، هنگام برشمردن از خصلت‌هایی که باعث سعادت زندگی می شود، از لزوم غیرت مرد برای همسرش سخن به میان آورده و می گوید:

«چهارم اینکه شوخی و خوش خویی و موافقت با خواسته های زنش را تا آنجا گسترش ندهد که باعث فساد اخلاق همسرش شود، و به طور کلی شکوه و ابهتش را در نزد او از دست بدهد بلکه در این باره اعتدال را رعایت کند و آنجا که خلاف شرعی ببیند نباید هیبت و شدت خود را از دست بدهد و نباید راه کمک به کارهای ناپسند را به روی او بگشاید، بلکه هر گاه خلاف شرع و خلاف مروتی را از او دید اعتراض کند و خشمگین شود. پیامبر(ص) فرمود: «مرد به کسی که بنده زنش باشد». پیامبر(ص) بدان سبب این جمله را فرموده است که مرد هرگاه در مورد خواسته های زن از او اطاعت کند، در حقیقت او را پرستیده و خود به هلاکت افتاده است. خدای متعال او را صاحب اختیار زن قرار داده در صورتی که چنین مردی خودش را به دست خویش در اختیار زن گذاشته و درست قضیه را به عکس کرده و از شیطان پیروی کرده است، زیرا خداوند به نقل از

شیطان گفته: «وَلَا مَرِنَ هُمْ فَلْيُغَيِّرَنَّ خَلْقَ اللَّهِ» چه آنکه حق مرد آن است که متبوع باشد، نه تابع. خدای تعالی مردان را بالا دست زنان قرار داده و شوهر را آقا و سرور نامیده و می فرماید: وَ أَلْفِيَا سَيِّدَهَا لِدَى الْبَابِ؛ حال اگر سید و سرور مسخر شود، نع مت الهی را تبدیل به کفران و ناسپاسی کرده است. هوای نفس زن همانند هوای نفس تو است، اگر اندکی لجام نفس خویش را رها کنی بی اختیار، چون مرکب سرکشی، تو را تا مسافت دوری ببرد و اگر لجام را مقداری سست کنی چندین ذراع تو را بکشد، اما اگر لجام را آنجا که باید بکشی سخت در دست گیری، در اختیار تو خواهد بود» (الکاشانی، ۱۴۰۳، ج ۳: ۹۰).

سپس در مورد اهمیت اعتدال در غیرت ورزی میگوید: «آسمان ها و زمین به عدالت پابرجایند و هر چه از حدّ خود بگذرد به ضدّ خود مبدّل شود؛ بنابراین سزاوار است که آدمی در مخالفت و موافقت با همسرش راه اعتدال در پیش گیرد؛ مرد با تجربه باید نخست به اخلاق زن پی ببرد، سپس به اقتضای حال وی آنگونه که مصلحت است با او رفتار کند و در غیرت نسبت به همسرش میانهر و باشد؛ به این ترتیب که نه از مقدمات کارهایی که عواقب بیمناکی دارند؛ غافل بماند و نه زیاد بدگمان و سخت گیر و کنجکاو باشد که رسول خدا(ص) از تجسّس اسرار زنان نهی فرموده؛ به عبارت دیگر «

از سختگیری با زنان منع کرده است؛» اما غیرت در جای خود لازم و ضروری است و روایات از آن ستایش کرده اند؛ «همانا خداوند غیور است و مؤمن نیز غیرتمند است و غیرت خدا آن است که مبادا مرد مؤمن مرتکب محرمات الهی گردد» (همان: ۹۲).

غیرت مرد نسبت به همسرش در گام اول به معنای حمایت اوست؛ به گونه ای که هیچ گونه جسارت و اهانتی به همسرش را تحمل نکند. غیرت مرد نسبت به همسرش از آن جهت است که زن حریم زندگی مرد به حساب می آید و مرد نمی تواند اجازه دهد که حریم او شکسته شود. در حدیثی از امام علی (ع) آمده است که فرمود: «آیا شرم نمی کنید و بر سر غیرت نمی آید در حالی که زنان شما به بازار می آیند و با بی نزاکت هادرمی آمیزند؟» (البرقی القمی، ۱۴۱۳، ج ۱: ۲۰۴). امیر المؤمنین (ع) در نامه ای که به امام

حسن (ع) نوشته، می فرماید: «بپرهیز از اظهار غیرت نابجا به این ترتیب که زن بی گناهی را مورد سرزنش قرار دهی، در نتیجه او گناه را بزرگ شمرد و به سرزنش کردن تو بی اعتنا شود، این عمل، زنان درست کار را به نادرستی می کشاند؛ پس کار آنان را استوار کن و اگر عیبی در آنها دیدی، عیب کوچک یا بزرگ، به شدت با آن برخورد کن» (نهج البلاغه، نامه ۳۱).

آنچه از تأمل در روایات به دست می آید، این است که بیغیرتی مرد نسبت به همسر در زندگی، شامل مواردی چون آرایش کردن و عطر زدن زن در بیرون از منزل و برای نامحرمان (المجلسی، ۱۴۰۳، ج ۱۰۳: ۲۴۹)، زنا (همان، ج ۷۹: ۱۱۵) و شوخی او با نامحرمان (الطبرسی، ۱۴۱۸: ۴۱۷) می شود.

رفتارهای مرتبط با تقابل در آموزه های

قرآن گفت و گوی منطقی

بیان ناراحتی و دلیل آن به همسری که به وظایف خود بی توجه است، به شیوه تأثیرگذار و به روش خیرخواهانه و منطقی، اولین آموزه های است که هنگام تقابل، توسط قرآن در آیه ۳۴ سوره نساء با عنوان «موعظه» بیان گردیده است. آنجا که می فرماید: «...»

و (اما) آن دسته از زنان را که از سرکشی و مخالفتشان بیم دارید، پند و اندرز دهید...». موعظه در لغت به معنی تذکر دادن به خیر و چیزهایی که دل در برابر آن نرم می شود (الفراهیدی، ۱۴۱۴: ذیل وعظ) و نیز خیرخواهی و تذکر به عواقب امور (الجوهری، ۱۴۱۸) همراه با ترساندن (راغب اصفهانی، ۱۴۱۶) آمده است. پیداست که موعظه در این حالت، به معنای بحث و جدل به شیوه منطقی و آرام، و پرهیز از هرگونه خشونت و عصبانیت است.

بسیاری از آسیب های ارتباطی زن و شوهر، به روابط کلامی نامناسب باز میگردد؛ به همین دلیل در متون اسلامی بر محتوای گفت و گوی درست و استوار (نساء/ ۹ و احزاب / ۷۹)، مطابق پسند و عرف جامعه (بقره / ۲۳۵ و نساء / ۵)، ملایم و نرم (طه / ۴۴)، ساده (اسراء / ۲۸) و رسا و گویا تأکید شده است؛ غزالی نیز، در ضمن مباحث اخلاقی مربوط به آداب زندگی خانوادگی، یکی از وظایف مرد در قبال همسر را چنین بیان می کند که او باید در هنگام نافرمانی زن، با تلطّف و رفق با وی صحبت کند (غزالی، ۱۳۸۶، ج ۱: ۳۰۱)؛ سپس به وظایف زن در برابر همسر پرداخته و می گوید: «از جمله وظایف زن این است که بدون علت، دچار خشم و عیب جویی نشود و اختلافهای بین خود و شوهر را برای دیگران بازگو نکند» (همان: ۳۰۲).

از آنجا که مهم ترین ابزار ارتباطی انسان و از جمله همسران، گفت و گو می باشد، هرگونه ضعف در این جنبه به بدفهمی می انجامد. سخنان نامناسب و توهین آمیز چه در محتوا (نساء / ۱۴۸ و اسراء / ۲۳) و چه در شیوه، مانند آهنگ بلند و ناراحت کننده (لقمان / ۱۹) نهی شده است و این امر شامل رابطه کلامی همسران نیز میشود.

در روانشناسی نیز، «دعوای منصفانه» که به عنوان یک مهارت به خانواده ها می آموزد، چگونه هنگامی که بحث و جدل در میگیرد، با وضع مقررات خاص و بکار گرفتن آن با همدیگر، ارتباط بهتری برقرار کنند (دیویس کنث، ۱۳۸۲: ۱۹۶)؛ انطباق زیادی با آموزه اخلاقی موعظه در روابط همسران دارد.

منت نهادن بر همسر (ابن بابویه، ۱۴۱۳، ج ۳: ۴۴۰)، ناسپاسی به صورت انکار همه خوبیهای گذشته همسر (حر عاملی، ۱۴۱۶، ج ۲۷: ۲۷۲)، کم شمردن خوبی ها

و زیادانگاری ضعف‌ها، گفت و گو با حالت خشم (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵: ۵۲۳) به آشفته‌گی ارتباطی همسران میانجامد.

تحقیقات نشان می‌دهد، جر و بحث افرادی که در روابط خود به سرعت عصبانی می‌شوند، در مقایسه با افرادی که آرامش خود را حفظ می‌کنند، ۸۱ درصد بیش‌تر طول می‌کشد (دیوید نیون، ۱۳۸۳: ۱۲۷).

بسیاری از زوج‌ها، مهارت شنوندگی خوب را ندارند؛ توجه نکردن به سخنان همسر، مشغول بودن به کاری همراه با شنیدن و قطع مکرر کلام همسر، از آسیب‌های شایع در روابط کلامی خانواده‌هاست. مخاطب گفتار، لازم است شنونده خوب (انفال / ۲۱)، پذیرای گوینده (توبه / ۶۶) و با توجه بالا (زمر / ۱۸) باشد و سخن فرد را قطع نکند (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۲: ۶۶۰). بدین ترتیب، بیان ناخشنودی به همسر به شیوه صحیح سبب می‌شود تا او به خود آید و با دیدن حس حمایت و خیرخواهی همسر خود، مسیرش را تغییر دهد. **تعاملات رفتاری حاکی از ناخرسندی**

در صورت کارگر نشدن موعظه و صحبت، نوبت به اظهار قهر می‌رسد که رعایت‌مراتب در آن، لازم و حایز اهمیت است؛ در این هنگام، اولین مرحله از نگاه قرآن، نوعیت‌عامل عاطفی با همسر است که از آن تعبیر به «*وَإِهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ*» شده است؛ بیتوجهی به همسر و روگردانیدن از او، در واقع، تدبیری روان‌شناختی است که طرف مقابل را برای جلب رضایت همسر به تکاپو و میدارد؛ در این حالت، فرد متوجه می‌شود که خطر از دست دادن توجه و محبت همسر، او را تهدید می‌کند و سعی در رفع مشکل و اصلاح خود می‌کند؛ ولی اگر این روش نیز مؤثر نبود، نوبت به ابراز ناخشنودی در مرحله بالاتر می‌رسد که به تعبیر قرآن، ضرب نام می‌گیرد؛ در مورد چگونگی و شیوه انجام این تعامل رفتاری، اقوال و نظرات مختلف، بر این باورند که چون اظهار ناخشنودی بیش از حد، نتایج معکوس به بار خواهد آورد و از آنجا که هدف از اظهار قهر، اصلاح رفتار نادرست همسر در جهت تعالی خانواده است، برای تحقق این هدف، باید هم‌مراتب رعایت شود و هم به حداقل ممکن اکتفا گردد؛ بنابراین مصادیق بیان شده به شدت این هدف اخلاقی را لحاظ کرده و شامل تنبیه بدنی خفیف (طبرسی، ۱۴۱۵، ج ۳: ۸۰؛ طیب، ۱۳۷۸، ج ۴: ۷۴)، نوعی برخورد روانی به گونه‌های که ضربه عاطفی

تحلیل جایگاه اخلاقی مهارت تقابل، هنگام تعارض بین

همسران از منظر نآرق/۱۱

به همسر وارد شود و شدت آن از مرحله قبل بیش تر باشد(سالاری فرد، ۱۳۸۹: ۱۵۶ و ۱۵۷) و ضربه آگاهی بخش و بیدار کننده یا تلنگری که همسر را به فکر فرو برد و حاوی این پیام باشد که ادامه زندگی به صورت معمول و عادی در چنین شرایطی امکانپذیر نیست و کانون خانواده در خطر فروپاشی است(ترکاشوند، ۱۳۹۴: ۱۴۵)، می شود.

قرآن با عنایت به این تدبیر، در ادامه آیه ۳۴ سوره نساء می فرماید: «و اگر موعظه مؤثر واقع نشد) در بستر از آنها دوری نمایید و(اگر هیچ راهی جز شدت عمل، برای وادار کردن آن ها به انجام وظایفشان نبود)، آنها را تنبیه کنید و اگر از شما پیروی کردند، راهی برای تعدی بر آن ها نجوید(بدانید) خداوند، بلندمرتبه و بزرگ است. (و قدرت او، بالاترین قدرت ها است)».

می توان گفت آنچه در این مرحله برای اصلاح رفتار دارای اهمیت است، در درجه اول اقتدار و هیبتی است که همسر به خصوص مرد، به جهت وظیفه سرپرستی و توانمضاعف نسبت به زن و با فرض اینکه در شرایط تعادل اخلاق، عقل و منطق، صحت جسمی و روحی باشد، باید از خود بروز دهد. خواجه نصیر الدین طوسی در بحث از تدبیر منزل به این امر اشاره کرده و داشتن هیبت برای مرد جهت امتثال اوامر و نواهی اش از سوی همسر که به طبع برای اصلاح رفتار صورت میگیرد، بزرگترین شرایط سیاست اهل میدانند (طوسی، ۱۳۸۹: ۲۲۰)؛ غزالی و فیض کاشانی نیز در کتب خود بابتی با عنوان «در نافرمانی زن» آورده و با اتکا به آیه ۳۴ سوره نساء به مراحل تقابل اشاره کرده اند؛ در کتاب «مکارم الأخلاق» طبرسی نیز در باب حقوق هر یک از زن و شوهر بر دیگری، به عدم خشونت و رفتار خارج از اخلاق با همسر تأکید شده است(طبرسی، بی تا، ج ۱: ۲۱۳).

استفاده از مشاور

اگر همسران به جایی رسیدند که نتوانند مشکل خود را با شیوه های رفتاری ذکر شده، درون خانه حل کنند؛ قرآن با ملاک و مبنای اخلاقی حسن معاشرت، در جهت حفظ کانون خانواده و با نیت اصلاح رفتار، تشکیل محکمه خانوادگی را مطرح میسازد و

خداوند، خود، نتیجه بخش بودن این روش را در نیل به تفاهم و سازگاری بین همسران، تضمین میکند. قرآن میفرماید: «و اگر از جدایی و شکاف میان آن دو (همسر) بیم داشته باشید، یک داور از خانواده شوهر، و یک داور از خانواده زن انتخاب کنید (تا به کار آنان رسیدگی کنند). اگر این دو داور، تصمیم به اصلاح داشته باشند، خداوند به توافق آن ها کمک میکند، زیرا خداوند، دانا و آگاه است (و از نیات همه، با خبر است)».

در تفسیر این آیه در «المیزان» آمده است: «خدای سبحان برای مواردی که احتمال برود؛ کار زن و شوهر به دشمنی بینجامد، دستور داده یک حکم از طرف زن، و یک حکم از طرف مرد به مسأله رسیدگی کنند، زیرا دخالت یک حکم این خطر را دارد که او جانب یک طرف را بگیرد، و حکم جائزانه کند» (الطباطبایی، ۱۴۱۲، ج ۴: ۳۴۶).

بنابراین هرگاه بین زن و شوهر اختلافی پیش آید و سازش نکنند؛ اگر ناسازگاری از هر دو طرف و یا تنها از طرف مرد باشد و زن نتواند همسرش را به سازش بکشاند و مرد نیز قادر نباشد که اصلاح کند، ناگزیر باید دو نفر از طرف مرد و زن انتخاب شوند تا بین آنها داوری کنند و سازش دهند که اگر آنها قصد اصلاح داشته باشند؛ خداوند آنان را موفق خواهد کرد (فیض کاشانی، ۱۴۰۳، ج ۳: ۱۰۷)؛ که می توان بر اساس پیشرفت تمدنی و تخصص انسان ها در علوم، معنای محکمه را به رجوع به مشاورین متبحر در زمینه خانواده نیز توسعه داد.

نتیجه بحث

فضای روابط همسران مسلمان در خانواده مملو از احساسات و تعاملات رفتاری گوناگونی است که همیشه بر مدار مثبت نمیچرخد و تجربه تعارض را برای آنان رقم میزند. از منظر آموزه های قرآن، آنچه در مواجهه با تعارض مهم است؛ مهارت های قابل اکتسابی همچون تقابل بر مبنای اصل اخلاقی معاشرت به معروف است؛ که هر یک از زوجین میتوانند جهت حفظ انسجام و کارآیی خانواده و در راستای رسیدن به وحدت و صمیمیت دوباره در پیش گیرند. می توان گفت، تمام رفتارهای اخلاقی و مورد قبول خرد جمعی جامعه از مصادیق این مبنا و اصل مهم هستند که قرآن به مهم ترین آنان در قالب اصول رفتاری اولویت بندی شده ای چون صحبت منطقی (موعظه)، اظهار قهر،

تحلیل جایگاه اخلاقی مهارت تقابل، هنگام تعارض بین

همسران از منظر نآرق/۱۳

تشکیل محکمه خانوادگی یا رجوع به مشاور کاردان اشاره میکند و توصیه میکند تا هر یک از زوجین در رفتار با همسر خود، از آن به عنوان یک مؤلفه تعیین کننده، در پستی و بلندی، خوشی و ناخوشی زندگی مشترک، بهره جویند.

کتابنامه

قرآن کریم، ترجمه ناصر مکارم شیرازی.

نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی.

برقی القمی، احمد بن محمد. ۱۴۱۳ق، المحاسن، تحقیق السید مهدی الرجایی، قم: المجمع العالمي لأهل البيت.

برمکی، نقی. ۱۳۸۱ش، نظریه‌های جامعه‌شناسی، بی‌جا: سروش.

جوهری، اسماعیل بن حماد. ۱۴۱۸ق، تاج اللغة وصحاح العربية المسمى بالصحاح، بیروت: دار الفکر.

راغب الاصفهانی، حسین بن محمد. ۱۴۱۶ق، مفردات ألفاظ القرآن، تحقیق: صفوان عدنان داوودی، دمشق: دار القلم.

رشید رضا، محمد. ۱۹۹۵م، تفسیر القرآن الکریم (تفسیر المنار)، بیروت: دار المعرفه.

مطالعات قرآنی، سال یازدهم،

شماره ۴۴، زمستان ۱۳۹۹

طباطبائی، محمد حسین. ۱۴۱۲ق، المیزان فی تفسیر القرآن، ط ۵، قم: مؤسسه مطبوعاتی اسماعیلیان.

طبرسی، حسن بن فضل. بی تا، مکارم الأخلاق، محقق: محمد حسین الاعلمی، بیروت: مؤسسه الاعلمی للمطبوعات.

طبرسی، فضل بن حسن. ۱۴۱۵ق، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، بیروت: مؤسسه الاعلمی للمطبوعات.

طبرسی، فضل بن حسن. ۱۴۱۸ق، مشکاة الأنوار فی غرر الأخبار، تحقیق: مهدی هوشمند، قم: دار الحدیث.

طوسی، محمد بن الحسن. بی تا، التبیان فی تفسیر القرآن، بیروت: دار احیاء التراث العربی.

طوسی، محمد بن محمد نصیر الدین. ۱۳۸۹ش، اخلاق ناصری، به کوشش: سیاوش خوشدل، تهران: انتشارات فراهانی.

طیب، سید عبد الحسین. ۱۳۷۸ش، أطیب البیان فی تفسیر القرآن، تهران: اسلام.

غزالی، محمد. ۱۳۸۶ش، کیمیای سعادت، به کوشش: حسین خدیوچم، چاپ سیزده، تهران: انتشارات علمی فرهنگی.

فراهیدی، خلیل بن احمد. ۱۴۱۴ق، ترتیب کتاب العین، تحقیق: مهدی المخزومی، ابراهیم السامرائی، قم: انتشارات اسوه.

قرشی، علی اکبر. ۱۳۷۰ش، تفسیر أحسن الحدیث، تهران: نشر بنیاد بعثت.

قرطبی، محمد بن محمد. ۱۳۶۴ش، الجامع لأحكام القرآن، تهران: ناصر خسرو.

کاشانی، محمد بن المرتضی محسن. ۱۴۰۳ق، المحجّه البیضاء فی تهذیب الاحیاء، تصحیح: علی اکبر الغفاری، بیروت: مؤسسه الاعلمی للمطبوعات.

کنث، دیویس. ۱۳۸۲ش، خانواده، راهنمای مفاهیم و فنون برای متخصص یآوری، ترجمه: فرشاد بهاری، تهران: نشر تزکیه.

مجلسی، محمدباقر. ۱۴۰۳ق، بحار الأنوار الجامع لدرر أخبار الأئم الأطهار، بیروت: مؤسسه الوفاء. مقاتل بن سلیمان. ۱۴۲۳ق، تفسیر مقاتل بن سلیمان، بیروت: دار احیاء التراث العربی.

مکارم شیرازی، ناصر. ۱۳۸۶ش، تفسیر نمونه، تهران: انتشارات دار الکتب الاسلامیه.

نیون، دیوید. ۱۳۸۳ش، صد راز موفقیت در زندگی زناشویی، ترجمه: نفیسه معتکف، تهران: درس.

کتب انگلیسی

Cook, J. L. & Jones, R. M. (2002). Congruency of Identify Style in Married Couples. *Journal of Family Issues*, 23: 912-926.

Fincham, F., & Beach, S. R. (2007). Forgiveness in marital quality: precursor of consequence in well-established relationships? *The journal of Positive Psychology*, 2, 260-268.

Gottman, J. M. (1994), *Why marriage succeed or fail: What you can learn from the break through research to make your marriage last*. New York: Simon & Schuster.

Ha T, Overbeek G, Lichtwarck - Aschoff A, Engels RCME (2013) Do Conflict Resolution and Recovery Predict the Survival of Adolescents Romantic

Relationships? *PLOS ONE*, 8(4): e61871.

Olson, D., DeFrain, J., & Skogrand, L. (2010). *Marriages and families: Intimacy, diversity, and strengths*. McGraw Hill.

Weeks, G. R. and Treat, S. R. (2001). *Couples in Treatment: techniques and approaches for effective practice*. (2 ed). Brunner-Routledge. Taylor & Francis Group. USA.

مقالات

ترکاشوند، جواد. ۱۳۹۴ ش، «تحلیل روان شناختی نشوز و راهکارهای سه گانه قرآن»، *اسلام و روان شناسی*، شماره ۱۷.

رضایی، جمال و علی اصغر نراقی. ۱۳۸۹ ش، «بررسی الگوی خانواده سالم در سیره پیامبر اسلام (ص)»، *فصلنامه مطالعات قرآنی جیرفت*، دوره ۱، شماره ۴.

عظیم زاده اردبیلی، فائزه. ۱۳۷۸ ش، «مبانی حسن معاشرت در نظام حقوقی خانواده از منظر قرآن کریم»، *مجله ندای صادق*، تهران: دانشگاه امام صادق (ع).

Bibliography

The Holy Quran, translated by Nasser Makarem Shirazi.

Nahj al-Balaghah, translated by Muhammad Dashti.

Barqi al-Qomi, Ahmad ibn Muhammad. ۱۴۱۳ AH, Al-Mahasin, research by Sayyid Mahdi Al-Raja'i, Qom: World Assembly for the People of the House.

Barmaki, Naghi. ۲۰۰۲, Sociological Theories: Soroush.

Johari, Ismail bin Hamad. ۱۴۱۸ AH, the crown of language and the correct Arabic name with the correct, Beirut: Dar al-Fikr.

Ragheba Al-Isfahani, Hussein Bana Mohammad. ۱۴۱۶ AH, Quranic vocabulary, research: Safwan Adnan Dawoodiya, Damascus: Dar al-Qalam.

Rashid Reza, Mohammad ۱۹۹۵, Tafsir Al-Quran Al-Karim (Tafsir Al-Manar), Beirut: Dar Al-Ma'rifah.

Tabatabai, Mohammad Hussain ۱۴۱۲ AH, Al-Mizana Fi Tafsir Al-Quran, Vol. ۵, Qom:

Ismaili Press Institute.

Tabarsi, Hassan Ibn Fadl Bi Ta, Makarem Al-Akhlaq, Researcher: Mohammad Hussein AlA'lami, Beirut: Al-A'lami Institute for Publications.

Tabarsi, Fadl Ibn Hassan ۱۴۱۵ AH, Collection of Statements in the Interpretation of the Qur'an, Beirut: Scientific Foundation for Publications.

Tabarsi, Fadl Ibn Hassan ۱۴۱۸ AH, Mishkaat al-Anwar fi Gharr al-Akhbar, research: Mahdi Hooshmand, Qom: Dar al-Hadith.

Tusi, Muhammad ibn al-Hassan Bi Ta, Al-Tibyan Fi Tafsir Al-Quran, Beirut: Dar Al-Ahya Al-Tarath Al-Arabi.

Tusi, Muhammad ibn Muhammad Nasir al-Din. ۲۰۱۰, Nasiri ethics, by: Siavash Khoshdel, Tehran: Farahani Publications.

Tayyib, Sayyid Abdul Hussein ۱۹۹۹, Atib Al-Bayan Fi Tafsir Al-Quran, Tehran: Islam. Ghazali, Mohammad ۲۰۰۷, Alchemy of Happiness, by Hossein Khadiojam, ۱۳th edition, Tehran: Scientific and Cultural Publications.

Farahidi, Khalil Bana Ahmad. ۱۴۱۴ AH, Arrangement of the Book of Eyes, Research:

Mahdieh Al-Makhzoumiya, Ibrahim Al-Samarai, Qom: Aswa Publications.

Ghorashi, Ali Akbar. ۱۹۹۱, Tafsir Ahsan Al-Hadith, Tehran: Besat Foundation Publishing.

Qurtubi, Muhammad ibn Muhammad. ۱۹۸۵, Al-Jami 'for the rules of the Qur'an, Tehran: Naser Khosrow.

Kashani, Mohammad bin Al-Murtada Mohsen ۱۴۰۳ AH, Al-Muhajjah Al-Bayda in the refinement of revival, correction: Ali Akbar Al-Ghaffari, Beirut: Scientific Foundation for Publications.

Kenneth, Davis. ۲۰۰۳, Family, Guide to Concepts and Techniques for Assistants, Translated by Farshad Bahari, Tehran: Tazkieh Publishing.

Majlisi, Mohammad Baqir ۱۴۰۳ AH, Behar Al-Anwar Al-Jame'a for the news of the pure Imams, Beirut: Al-Wafa Foundation.

Fighter of Ibn Sulayman. ۱۴۲۳ AH, Tafsir Muqatil Ibn Sulayman, Beirut: Dar Al-Ahya AlTarath Al-Arabi.

Makarem Shirazi, Nasser. ۲۰۰۷, Sample Interpretation, Tehran: Dar al-Kitab al-Islamiyya Publications.

Neon, David. ۲۰۰۴, One Hundred Secrets of Success in Marital Life, translated by Nafiseh Motakaf, Tehran: Dorsa.

Articles

Torkashvand, Javad. ۱۳۹۴, "Psychological analysis of impotence and the three solutions of the Qur'an", Islam and Psychology, No. ۱۷.

Rezaei, Jamal and Ali Asghar Naraghi. ۲۰۱۰, "A Study of the Model of a Healthy Family in the Life of the Prophet of Islam (PBUH)", Jiroft Quarterly Journal of Quranic Studies, Volume ۱, Number ۴.

مطالعات قرآنی، سال یازدهم،

شماره ۴۴، زمستان ۱۳۹۹

Azimzadeh Ardabili, Faezeh. ۱۹۹۹, "Principles of good socialization in the family legal system from the perspective of the Holy Quran", Nedaye Sadegh Magazine, Tehran: Imam Sadegh (AS) University.

An Analysis on Moral Status of Encounter Skill in case of Conflict between Spouses from Holy Quran's View Point

Mahboubeh Mosaeipour

Assistant Professor, Theology & Islamic Studies, Payame Noor University, Tehran, Iran

Abstract

It is necessary to pay attention to the methods of resolving the conflict between spouses and institutionalizing it among families. The purpose of teaching these methods is to teach spouses to take appropriate method when disputes arise and to use reasonable and fair solutions. In line with this goal, the present study has dealt with the issue of conflict and conflict management strategies between spouses and the method is descriptive – analytical deduced from Quranic Verses. It can be claimed that the most important skill and technique needed by spouses in times of conflict and tension is the skill of confrontation which is confirmed by Holy Quran with the aim of correcting the problem and achieving reunification so that each couple in the treatment of their spouse, to use it as a determining component, in the low and high, the joy and unhappiness of cohabitation, and includes coherent and purposeful steps that are the priority of logical talking (preaching, counseling, and admonition), behavioral interactions that indicate dissatisfaction that has its own hierarchy and ultimately the use of a counselor.

Keywords: Quran, agreement, wisdom.